

УДК 271.222-523.6-788(470+571)(477.87-22Заріччя):930.253](091)

О. І. МОНИЧ*

МИКОЛАЇВСЬКИЙ МОНАСТИР У СЕЛІ ALSÓ KARASZLÓ (ЗАРІЧЧЯ)

(за документами Державного архіву Закарпатської області)

На підставі документів Державного архіву Закарпатської області здійснено реконструкцію історії Миколаївського монастиря Мукачівської православної єпархії, заснованого в другій половині XVII ст. Більшість виявлених документів залучено до наукового обігу вперше.

Ключові слова: церква; Мукачево; Мараморош; Заріччя; Імстичево; єпархія; єпископ; монастир; чернецтво; унія; ігумен; настоятель; документ; архів; дослідження; грамота; записка.

Древню Мукачівську єпархію без чернечого життя уявити неможливо. Чернецтво було і є фундаментальним стрижнем духовності та розсадником благочестя, науки і освіти серед народу і духовенства.

Одним із давніх чернечих осередків Мукачівської, а згодом, із 1690 р., і Мараморошської єпархії був Миколаївський чоловічий монастир в селі Alsó Karaszló, тобто в Заріччі¹, що в сучасному Іршавському районі Закарпатської області. Обитель, якій судилося бути заснованою в епоху впровадження Ужгородської унії, у т. ч. і в Угочанському комітаті (Ugocsa vármegye) стала на певний період «транзитним» форпостом кордонів Православ'я у Східній частині Закарпаття. Незважаючи на те, що крайніми, фіксованими датами історичного буття монастиря є 1685–1865 рр., обитель зайняла чільне місце в еклізіїному житті населення та опинилася в центрі подій, пов'язаних із світоглядно-юридичними змінами Церкви на Закарпатті.

Про історію заснування та діяльність Зарічанського монастиря написано дуже мало. Враховуючи ж нововиявлені архівні документи, а це більше як 25 справ фондів № 64 та № 151 Державного архіву Закарпатської області, можна констатувати, що існуючий дослідницький матеріал є далекий від статусу «вичерпного» та комплексного бачення історії монастиря.

Щодо дослідницького корпусу, то в своїх наукових працях буття монастиря описували такі дослідники церковної історії як, передусім,

* *Монич Олександр Іванович* – протоієрей, кандидат богослов'я, магістр історії, вчений секретар Богословсько-історичного науково-дослідного центру імені архімандрита Василя (Проніна) (м. Ужгород).

отці-історики: Анатолій Кралицький², Михайло Лучкай³, Іван Дулішко-вич⁴, Афанасій Пекар⁵, Олександр Баран⁶, Василій (Пронін)⁷, Степан Пап⁸, Михайло Ваврик⁹ та відомі історики і краєзнавці: А. Hodinka¹⁰, Е. Сабов¹¹, О. Петров¹², О. Колесса¹³, М. Лелекач¹⁴, І. Панькевич¹⁵, В. Пагирия¹⁶, В. Фенич¹⁷ та Ю. Данилець¹⁸.

Більшість науковців, котрі в розрізі своїх праць не оминали тему діяльності монастиря в Заріччі, одностайні у тому, що 1-а зафіксована грамота про заснування монастиря датована 1685 р. Сам факт її наявності говорить про те, що монастир на той час вже існував¹⁹. Виключення зі «списку одностайних» складає помилкове перепосилання В. Фенича на грамоту, опубліковану від І. Панькевича В. Пагириею, де останній логічно з оригіналом вказує дату: 1687 р.²⁰ Питання знімається відразу, оскільки В. Пагирия 1-ю за списком у своїй праці наводить чомусь від І. Панькевича не 1-у дарчу грамоту 1685 р. «кив'я(зь)ждського»²¹ пресвітера Івана Колубця, яка й значиться у списку І. Панькевича 1-ю²², а публікує 2-гу купчу грамоту, датовану 1687 р., того ж отця, тільки вже з чернечим іменем Іоаникій та в сані ієромонаха²³.

Оригінал та копія дарчої і купчої грамот 1685 р. і 1687 р. о. Колубця Зарічанському монастирю сьогодні зберігаються у фондах Держархіву Закарпатської обл.²⁴

Отже, маємо першу дарчу грамоту 1685 р., в якій згадується Зарічанський монастир²⁵. У документі мова буквально йде про те, що Кив'яждський²⁶ парох Іван Колубець дарує Зарічанському монастирю (в документі – монастир Зарицки) всі куплені і таким чином надбані ним землі²⁷, яких в нього було багато²⁸. Отже, першим добродієм та водночас основним фундатором монастиря був світський священник, який буквально в 1687 р. вже в іншій купчій грамоті²⁹ згадується як ієромонах Іоаникій Колубець³⁰.

Крім інформації щодо земель та їхніх власників, що їх купує та дарує о. Іван, грамоти не дають жодних історичних відомостей про настоятелів чи чернецтво тогочасного Зарічанського монастиря. Єдине, що повідомляється в документах, це місце служіння отця – село Кам'янське та імена тих, у кого купує землю І. Колубець (Онуфрій, Іван та їхня сестра Хима). При акті купівлі землі 1687 р. були присутні священники: «Велигань пупъ, Михаиль пупъ, Дмитрії Ігнатъ пупъ»³¹ та інші.

Хто постригав в чернецтво І. Колубця, коли і в якому монастирі, – невідомо. Однак, стосовно його постригу можна зробити деякі припущення. По-перше, відомим фактом є те, що православний Мукачівський єпископ Іоаникій (Зейкан) (1654–1684)³² помер 8 листопада 1686 р.³³ Якщо припустити, що І. Колубець прийняв чернецтво в 1686 р. або й ще раніше – наприкінці 1685 р., тоді цілком ймовірно, що цей чернечий постриг звершив безпосередньо вказаний архієрей, або ж з його благословення один з ієромонахів Чернечої гори в Мукачівському монастирі

або в храмі села Кам'янське. Ймовірність цієї гіпотези підсилюється й новим чернечим ім'ям Колубця, яке є ідентичним з єпископським. По-друге, якщо взяти як крайню дату постриг І. Колубця – початок 1687 р., тоді ймовірним може бути й те, що цей чернечий постриг міг бути звершений тогочасним Мукачівським православним єпископом, який ще за часів І. Зейкана був настоятелем Мукачівського монастиря – Мефодієм Раковецьким. Датою архієрейської хіротонії останнього дослідники вважають власне 1687 р.³⁴ Відомо також, що саме цей архієрей в 1689 р. брав діяльну участь у розбудові Зарічанського монастиря. В ключі вияснення чернечого постригу та подальшого життя І. Колубця є цікавою замітка історика М. Лучкая: «Той Іоанн Колубец проводив свою діяльність і своє релігійне життя у Мукачівському монастирі (архів єпархії)»³⁵. Отже, за словами дослідника І. Колубець, прийнявши чернецтво, жив і проводив свою пастирську діяльність не в Заріччі, а в Мукачеві.

Попередні висновки є такими, що отець Іван (Іоаникій) Колубець не будував монастир, а лише жертвував свої землі вже діючому монастиреві. Його чернечий постриг могли звершити уродженці тогочасної Угочанської жупи, а сьогоднішньої Іршавщини – 2 вказані вище єпископи або ж з їхнього благословення чернецтво Мукачівського монастиря. По-третє, в той час вже існував Зарічанський монастир, якому дарував свої землі І. Колубець, а, отже, цей постриг за безапеляційною логікою подій міг відбутися тільки в ньому. Фактом також є те, що в той же період діяв й інший – Імстичівський монастир, дата заснування якого наводиться як 1654 р.³⁶, тому цей чернечий постриг міг відбутися й тут. І, останнє: отець Іоаникій Колубець виступає як 1-й чернець монастиря, а, отже, і його можливий 1-й офіційний настоятель.

90-ті роки XVII ст. для Зарічанського монастиря були періодом його інтенсивного розвитку. Разом із появою 2-х грамот І. Колубця, через 2 роки до розбудови монастиря *de jure* і *de facto* особисто і активно долучається тогочасний Мукачівський православний єпископ Мефодій Раковецький.

25 квітня 1689 р. у Мукачівському монастирі владика видає та підписує відповідну грамоту – звернення до народу і духовенства про допомогу в організації будівництва Зарічанського монастиря³⁷. Документ висвітлює перші деталі становлення обителі. Єпископ просить допомоги від людей і духовенства в розбудові монастиря. З дозволу віцешпана Угочанського комітату Георгія Баркочія будівництвом монастиря займався парох села Заріччя отець «Михаиль попь Зарѣцки»³⁸. В грамоті вказано, що будується монастир із Божою допомогою і предстательством святого чудотворця Миколая Мирлікійського. Цікаво, що в документі йдеться про те, що монастир о. Михайло розбудовує на «своїй землі»³⁹.

Того ж 25 квітня 1689 р. єпископ видає ще одну дозвільну грамоту – вже на заснування монастиря в с. Заріччя⁴⁰. Її дешифрований текст знаходиться у збірнику-каталозі окремих документів фондів Держархіву Закарпатської обл.⁴¹ Документ зі всіма деталями повністю дублює попередній, але з одним незрозумілим нюансом: в копії архівної грамоти зі слів владики випливає, що о. Михайло будує монастир «на моей землі»⁴², тобто на землі єпископа. Однак, у відомого архівного дослідника А. Годинки в тексті грамоти стоять слова «monastir na svoej zemli», тобто на землі о. Михайла⁴³.

Таким чином, в історичному просторі буття обителі разом з єпископом Мефодієм з'являється як мінімум 3-я духовна особа, яка причетна до розбудови монастиря – це священник Михайло, парох Зарічанський. Можемо припустити, що саме згаданий о. Михайло і є свідком купчої грамоти о. Іоанікія Колубця 1687 р. – «Михаиль пупь»⁴⁴. Підтвердженням цьому є те, що о. Михайло згадується в пізніших грамотах, як «ктитор» монастиря, тобто той, хто відігравав значну роль у розбудові монастиря і в подальші часи⁴⁵. Останній будує монастир на честь св. Миколая з благословення православного архієрея та дозволу влади комітату.

Разом із тим, в єпископській грамоті чомусь жодним словом не згадується о. Іоанікій Колубець. Відразу виникає думка, що можливо в 1689 р. о. Іоанікій вже помер, і його справу продовжив місцевий священник Михайло. Однак, це неприпустимо, оскільки як ієромонах він згадується і пізніше, а саме в 1715 р.⁴⁶ Чому о. Іоанікій виходить за межі такого серйозного документа, як установча єпископська грамота на заснування монастиря, до становлення якого отець мав пряме і безпосереднє відношення – невідомо.

Наступним із виявлених документів у фондах архіву є т. зв. «Записки» настоятеля Зарічанського монастиря про витрати монастиря, що датуються 1706 р.⁴⁷ На жаль, вказаний документ хоч і є інформативним, але з причини розмитого почерку рукопису та втрату через це самого змісту документа, прочитати його практично неможливо.

Текст документа поданий слов'янською мовою початку XVII ст. у вигляді 2-х колонок формату А4. У розбірливому тексті 1-го абзацу 2-ї колонки читаємо: «По небожикѣ отцѣ Мефодию»⁴⁸. Хто мається на увазі, достеменно невідомо, адже якщо це Мефодій Раковецький, то він був єпископ, а не отець. Хоча дата «Записок» (1693 р.) свідчить, що її написано після смерті Мефодія Раковецького⁴⁹. Можливо, Мефодія настоятель Зарічанського монастиря, який написав ці «Записки», називає отцем. Однак, більш ніж ймовірним є те, що це могли бути або ієромонах Мефодій, ігумен Імстичівського монастиря або ж ієромонах Мефодій Зейкан, ігумен Краснобродського монастиря, які станом на 19 липня 1733 р. були настоятелями вказаних монастирів⁵⁰.

У 1708 р. була складена дарча грамота невідомого ігумена Зарічанського монастиря⁵¹. Ігумен дарує монастиреві 2-х волів, багато земельних окремих ділянок, лазів тощо. На жаль, ім'я ігумена не наводиться, а з цим зникає й можливість встановлення імен нових осіб у діяльності обителі початку XVIII ст.

Проаналізувавши виявлені документи за 1711 р. у фондах Держархіву Закарпатської обл. та дослідницьку літературу, приходимо до висновку, що станом на 2019 р. нам відомі 5 документів дарування та відповідно купівлі землі Зарічанському монастирю: 2 акти – це грамоти і інші 3 – т. зв. розписки.

Варто зауважити, що при роботі з каталогом архіву в назві справи № 74 (Ф. 64, оп. 5) була виявлена суттєва помилка. У каталожній картці подано таку назву: «Договір про куплю землі Паппом Михайлом від Боглена Яноша з метою дарування Караславському монастирю. Акт дарування землі»⁵². І її копія (С. 3–3 зв.) там дійсно є. Однак, в реальності в цій справі є 2 різні документи. 1-й: «Акт дарування Караслом Шандором маєтку, який знаходиться на території села Заріччя, монастирю»⁵³, а інший – вказаний вище договір. Помилку вдалося виявити, переглядаючи зведений збірник-каталог окремих документів фондів архіву, що мають безпосереднє відношення до історії українсько-румунських відносин XV–XIX ст.⁵⁴ Таким чином, дарчою грамотою від 28 лютого 1711 р. свій маєток Зарічанському монастиреві дарує Олександр Карасло⁵⁵.

Опрацьовуючи документи архіву, нами було виявлено ще 2 практично ідентичні справи, які дослівно (правда в скороченій варіації) дублюють наведений вище текст документів. Обидва документи носять назву «Розписка» та відповідно датовані 25 квітня⁵⁶ і 7 березня 1711 р.⁵⁷ У 1-й «Розписці» о. Михайло декларує себе в статусі «ктитора и газди» Зарічанського монастиря⁵⁸, в другій – «archipresbiter inposesione Karacslov»⁵⁹.

З іншої купчої грамоти дізнаємося знову про о. Михайла. В документі він вже йменує себе «намиснѣком в тои час» та «зарицкий ктѣтор»⁶⁰. Грамота розкриває нам прізвище та ім'я особи, в якій купив для монастиря землю о. Михайло, це – Іван Баглей⁶¹. Купча грамота датується 30 березня 1711 р.⁶², хоча в 2-й копії цієї ж грамоти⁶³ вказана інша дата її складання: 4 березня 1711 р.⁶⁴ Таким чином, документи 1711 р. повідомляють ім'я ігумена Зарічанського монастиря – Михайла.

Інтригуючим є повідомлення історика М. Лучкая, який пише: «15 липня 1713 року Іоанн Колубец, кам'янський парох, передав у постійне користування різні луки, придбані у 1685 році, та орні землі на території села Заріччя у присутності Йосифа Годемарського, єпископа Мукачівського та Зарічанського ігумена Іннокентія Борзаковського»⁶⁵.

Не зважаючи на помилку в датуванні документа М. Лучкаєм (адже вказаний документ, описаний вище, датується не 1713 р., а 1685 р. та 1687 р. відповідно), перед нами після Іоанікія Колубця постає ім'я 1-го ігумена монастиря – Інокентія. Його, як ігумена під тим же роком, згадує і А. Пекар⁶⁶. Ігумен Інокентій – реальна історична особа. Він із тим самим іменем, але з видозміненим прізвищем «Бузаковський», згадується в дарчій грамоті Зарічанського монастиря 1715 р.⁶⁷ Хто невірно наводить його прізвище: М. Лучкай, А.-В. Пекар чи М. Лелекач – невідомо. Головне, що існування історичної особи – одного з ігуменів Зарічанського монастиря, є підтвердженим фактом.

24 липня 1712 р. мукачівський пресвітер Іван Коропецький власноруч підписаною грамотою подарував Зарічанському монастирю «за отпущеніє грѣхов» та на повсякчасні заупокійні молитви за заповітом своєї покійної матері («родительки моеї») власну «винницю»⁶⁸.

У 1715 р. Зарічанському монастирю подарували свої землі 2 сім'ї: Вароді та Гозда. Першою в хронологічному порядку Зарічанському монастирю була надана дарча грамота Марією Вароді 19 березня 1715 р.⁶⁹ Грамота нею була складена у «власномъ дворі в Комлошахъ»⁷⁰ після смерті її чоловіка, «манжола» Авраама Ілошвая. Посередництвом документа Марія подарувала монастиреві власний млин. Наприкінці є припис: «За тцаніємъ мене многогрѣшного Іннокентія Бузаковскога»⁷¹, тобто тогочасного ігумена, про якого йшла мова вище.

2-га дарча грамота була складена в монастирі 14 жовтня 1715 р. У документі йдеться про те, що після смерті Федора Гозди його дружина Ганна передає обителі всі свої землі. Землі дружина передає з умовою, щоб і за її чоловіка, і за неї після її смерті в монастирі відправляли заупокійні богослужіння «сорокъ уста» або «сорокоустомъ»⁷². Поміж свідків складання цієї грамоти був і «Еромонах... Колубецъ»⁷³. Таким чином, після 1687 р. ми ще раз зустрічаємо прізвище одного з фундаторів монастиря.

Монастирю в Заріччі люди дарували не тільки свої землі, а й прибутки від виноградників. Прикладом цього є акт передавання половини прибутків від виноградника, який знаходився на горі Шаланк⁷⁴, Олександром Шандором Каролі та його сестрою Христиною Баркоці. Цікаво, що родина передавала землю і прибутки від виноградника ченцям за заповітом їхньої матері Юдіти Когáрі. Документ датується 19 жовтня 1718 р. Оригінал акта написаний угорською мовою та скріплений 2-ма сургучними печатками чорного кольору і відповідно підписаний дарувальниками. Описаний документ – «продубльований» і зберігається у 2-ох окремих справах Ф. 64 (спр. 151, 299) Держархіву Запорізької обл.⁷⁵

Плутанині цій історії з даруванням додає ще один виявлений нами архівний документ, який, на перший погляд (передусім за своєю

назвою), не причетний до цієї справи. Мова йде про документ під назвою «Розписка жителів с. Шаланк Бігарі Криштофа і Баркоці Яноша про дарування землі померлої Когáрі Юдіти за її заповітом Караславському монастирю»⁷⁶. За своєю назвою документ дотичний, але все ж не ідентичний дарчій грамоті. У назві цієї справи перекручені імена та прізвища, проте збігається дата, яка нас цікавить – 19 листопада 1718 р. Відповідь на цю плутанину знову ж таку знаходимо завдяки згаданому вище зведеному збірнику-каталогу Держархіву Закарпатської обл.⁷⁷

Порівнявши перекладений текст вказаної дарчої грамоти та співставивши всі текстові деталі, імена та події, чистову картину існування грамоти 1718 р. можна вибудувати таким чином:

1. Справа № 93⁷⁸ – це оригінал грамоти, хоча заголовок справи складений невірно. Чому? Тому, що в грамоті абсолютно не йдеться про Криштофа Бігарі та Яноша Баркоці. Остання дієва особа присутня в грамоті, але це Христина Баркоці – сестра Олександра Каролі! Єдине, що вказано правильно і чого немає в інших справах, це ім'я померлої матері – Юдіт Когáрі (*Kohári Judith*).

2. Справа № 115⁷⁹ – це, відповідно до заголовку на ній, копія грамоти 1718 р., яка була зроблена з оригіналу Оласом Андрашем (*Olás András*) 20 лютого 1822 р. в Імстичеві. На папці справи теж невірно вказані крайні її дати: 19.10.1728–26.12.1728, хоча в самому тексті копії крайніми датами є 19 лютого 1728 р. – 20 лютого 1822 р. Відмітимо також, що переписувач Олас Андраш теж припустився помилки в датуванні і замість дати 19 лютого 1718 р., написав дату 19 лютого 1728 р., приписавши таким чином грамоті ще 10 років!

3. Справа № 299⁸⁰ – це теж копія грамоти 1718 р., що була зроблена Андрієм Куткою (*Andreas Kutka*) 10 червня 1783 р. теж в Імстичеві.

6 березня 1726 р. священник села Заріччя та пресвітер Григорій Полянський своїм заповітом подарував в особі ігумена монастиря власні земельні ділянки. Присутніми при складанні грамоти були: о. Ігнатій та о. Петро Сілецький⁸¹. Отець звертається до ігумена Зарічанського, але, на жаль, не згадує його ім'я.

До початку 30-х років XVIII ст. de facto є пробіл у наявних документах про Зарічанську обитель.

Наступні виявлені документи датуються 1730–1737 рр. Передусім, це – «лист про дарування прихожанами земель Зарічанському монастирю на проведення служб»⁸². Крайніми датами документа є транзитні: 1730-й; 20.07.1735 р. та 22.04.1737 р. Цей лист, а по суті 3 «листи» написані на 4-х листках формату А5, але один із них – зігнутий навпіл зі всілякими перекресленнями та багатьма виправленнями.

У тексті листа від 1730 р. не вказано день та місяць. Він є не дуже інформативним. У ньому повідомляється, що хтось (не вказано імені)

брав від монастиря в оренду різноманітні книги та навіть свійських тварин (худобу). Єдиним цікавим моментом цього листа є вираз, що це все було взято «от ієромонаха Шчирского»⁸³. Хто цей ієромонах «Шчирский»? В ідентичних списках настоятелів та чернецтва монастирів Мукачівської єпархії від 20.08.1757 р., 29.04.1758 р. та 23.05.1760 р. нами виявлено таку особу, однак із певним різночитання прізвища. У списках настоятелів 1757 р.⁸⁴ та 1758 р. «Ісаакій Чирскій» фіксується, як настоятель Маріє-Повчанського монастиря⁸⁵, а в списку 1760 р. він, як ігумен, є 1-м у колонці «Въ Сѣбителехъ Мараморскихъ»⁸⁶. Згідно з архівним документом, він помер у 1775 р. у Мукачеві⁸⁷.

У наведеному вище документі в прізвищі Чирського випущена початкова буква «Ш», що може бути продиктовано як недостатньою освітою автора листа, так і незнайомством із самим ігуменом. Однак, безперечно, мова йде про ігумена Ісаакія Чирського, настоятеля Зарічанського монастиря.

Відповідно до 2-го тексту листа від 20.07.1735 р. землі на монастир дарував Василь Луковъ (Г) Козановъ, а ігуменом на той час був Никодим: «Никодимъ будучи на тотъ часъ за игумена»⁸⁸. Свідками складання листа були: Петро Лехкы(ий) та Іван Лехкы(ий)⁸⁹. Ймовірно, тут йдеться про того самого Петра Лег(х)кого, який 2-ма грамотами давав під заставу Зарічанському монастирю свою землю в 1745 р.⁹⁰

3-й лист від 22.04.1737 р. повідомляє, що землю в монастир передає «Иванъ Романчинъ» разом із синами Юрієм та Андрієм. У листі знову згадується ігумен Никодим та ще одна духовна особа – ієромонах Феодосій. У тексті написано так: «на тотъ часъ я Никодимъ будучи за игумена на тої часъ ієромонахъ Феодосій креховскій». Свідком складання листа був знову ж таки Петро Лег(х)кий⁹¹.

Безапеляційним підтвердженням тому, що власне в цей час ігуменом Зарічанського монастиря був Никодим Староста, є архівний документ під назвою «Обіт ігуменів Імстичівського, Березнянського, Зарічанського та Краснобродського монастирів про добровільне підпорядкування ігумену Мукачівського монастиря», який датується 19 липня 1733 р.⁹² В оригінальному документі, завіреному мокрою сургучною печаткою Мукачівського монастиря, є підпис: «Ієромонахъ Никодимъ Староста, игумень Зарѣцкій»⁹³. Найцікавішим є те, що в кінці всі вказані листи скріплені мокрою, оригінальною печаткою чорного кольору Зарічанського монастиря!

Таким чином, ми вперше від 1685 р. зустрічаємо імена перших, документально зафіксованих, ігуменів обителі. Ними були: Ісаакій Чирський та Никодим Староста. Перший обіймав посаду ігумена станом на 1730 р., другий – в 1733–1737 рр. Незважаючи на текстове повідомлення, що Никодим міг тільки виконувати «функції» ігумена («будучи за ігумена»), пізніші документи переконують, що це в дійсності

був документально зафіксований настоятель монастиря. В документах також згадується і монах Крехівського⁹⁴ монастиря Феодосій, що теж говорить про жваві зв'язки Галичини та Закарпаття.

У 1742 р. Зарічанському монастирю дарують свої землі та 2-х волів Тимко Козуб, його брат Іван та син Івана – Тимко Миколай⁹⁵. В документі йдеться про те, що вказані добродії дарують землю на «новий» монастир, а до тих пір, поки його не побудують, землі нехай належать «старому» монастирю⁹⁶.

У тому ж документі на тому ж аркуші є й 2-й акт. Це акт 1743 р. про купівлю землі для потреб Зарічанського монастиря його настоятелем ієромонахом Никифором у Тимка Козуба ком'ятського⁹⁷.

Отже, перед нами є знову документально зафіксована згадка про чергового ігумена Зарічанського монастиря, наступника Никодима – Никифора. Це, звичайно, був відомий ігумен Никифор Староста. Його ім'я зустрічається і в наступних грамотах, які підтверджують його ідентифікацію в статусі ігумена Зарічанського монастиря в 1743–1750 рр.⁹⁸ Пізніше Никифор був намісником других відомих монастирів: Боронявського (1758)⁹⁹ та Імстичівського (1760)¹⁰⁰. За припущенням А. Пекаря, ігумен Никифор помер в Імстичівському монастирі в 1761 р.¹⁰¹ В. Фенич датою смерті ігумена Никифора вважає квітень 1762 р.¹⁰²

У 1745 р. з'являються 2 заставні грамоти Петра Лехкого Зарічанському монастирю¹⁰³. Петро дає свою землю монастирю в користування під заставу, детально описуючи її кількість та розміщення. У грамотах знову згадується ігумен монастиря Никифор¹⁰⁴. Восстаннє ієромонах Никифор як настоятель Зарічанської обителі згадується в купчій грамоті від 13 жовтня 1750 р., коли купує під заставу для обителі землю в Петра Кутнича¹⁰⁵.

Ігумен Мукачівського монастиря Анатолій Кралицький, о. Афанасій Пекар, а за ними і о. Михайло Ваврик вважають, що власне тоді, «біля 1750 року Зарічанський Миколаївський монастир був знищений, а всі його посідання були передані Михайлівському монастиреві в Імстичеві»¹⁰⁶. А. Кралицький пише, що до цього часу (тобто часу написання автором статті 1872/1873? р.) Зарічанський монастир належав Імстичівському «яко хуторь съ часовнею»¹⁰⁷. В. Фенич вважає, що Зарічанський монастир був приєднаний до Імстичівського «не раніше початку 60-х років XVIII століття»¹⁰⁸.

Ймовірно, за відсутності чернецтва, Зарічанська обитель була де факто переуступлена Імстичеву. Цю думку підтверджують і пізніші архівні згадки про монастир, де він описується як «скіт» Імстичівського монастиря. В одному з таких документів 1774 р. обитель називається скітом «Оу Зарицкомъ скитъ»¹⁰⁹ або ж «ікономією»¹¹⁰ тобто, відповідно – богослужбово-адміністративною та господарською філією Імсти-

чівського монастиря. Однак, говорити про те, що обитель була цілком закрита та «знищена», було б некоректно, адже виявлені документи та грамоти переконують: обитель існувала і пізніше! Про це свідчать документи XIX ст. З останнім твердженням погоджується і Ю. Данилець¹¹¹.

Відомо, зокрема, що станом на 1865–1866 рр. на території монастиря була всім необхідним богослужбовим та церковним начинням забезпечена дерев'яна каплиця на честь св. Миколая: «столпомь, турнею со двома дзвонками приоздобленна». Це – новий будинок із дуба, в якому були 2 келії¹¹². Про власника чи то намісника обителі інформації немає¹¹³.

У 1750 р. було написано «Зобов'язання» ігумена Зарічанського монастиря про передавання свого майна монастирю¹¹⁴. На жаль, у документі немає імені настоятеля.

У 1751 р. було складено 2 дарчі грамоти Олексія Бажива, якими останній дарує обителі половину лаза, купленого свого часу в Андрія Легкого та ниву, куплену в Симка Пряндолі¹¹⁵.

4 листопада 1751 р. настоятель Зарічанського монастиря Никифор Староста пише графу Каролу Франциску прохання на отримання земельної ділянки для потреб монастиря. Крайніми датами прохання є 04.11.1751–07.06.1762 роки¹¹⁶. Отже, правління Никифора було довшим, аніж його наводить А. Пекар¹¹⁷, і є абсолютно синхронним із думкою В. Фенича¹¹⁸, принаймні, на 1 рік: «Очевидно Нікіфор Староста був останнім ігуменом Імстичівського монастиря без Зарічанського, а Боніфатій Грецула міг бути першим ігуменом уже об'єднаних монастирів в Імстичеві»¹¹⁹.

Виявлені документи повідомляють, що між 1753–1760 рр. у с. Заріччі, ймовірно, розпочалося будівництво нового парафіяльного храму. Діяльну участь у цьому процесі брали ігумени та чернецтво Зарічанського та Імстичівського монастирів.

9 травня 1753 р. зарічани разом із ченцями монастиря просять у графа Каролі земельну ділянку для організації парафії. Збереглася копія їхнього прохання¹²⁰. На звороті 1-го та на 1-й сторінці 2-го аркуша розміщена резолюція графа Каролі з його особистим підписом. Ймовірно, в резолюції граф дає відповідь і на 1-е прохання 1751 р. і на 2-ге прохання 1753 р. 9 травня 1757 р. ченці вже Імстичівського монастиря звертаються з ідентичним проханням до того ж графа про посильну допомогу їм у побудові храму в с. Заріччя¹²¹.

З 1760 р. збереглася купча грамота ігумена Зарічанського монастиря Михайла, який в місцевих жителів викупив землі для потреб монастиря¹²². Отже, відомим є ще один ігумен обителі – Михайло.

У 1763 р. Зарічанський священник Василь Костак уклав контракт на володіння землею Зарічанського монастиря з ігуменом Імстичів-

ського монастиря Боніфатієм Грецулою¹²³. Раніше, в 1758 р. Боніфатій був намісником Мукачівського монастиря, а ігуменом Імстичівського монастиря він згадується, починаючи з 1760 р.¹²⁴ О. Боніфатій був похований в Ужгороді в 1774 р.¹²⁵

Варто відмітити, що І. Панькевич наводить помилкову дату контракту – 1762 р.¹²⁶ В оригіналі виявленого в Держархіві Закарпатської обл. документа (який, до речі, теж неправильно підписаний і датований в титулі справи, що ми і виправляємо відповідно до змісту оригінала тексту) є церковнослов'янські букви «#ауѣ», що означають 1763 р.!

Від 29 січня 1770 р. зберігся протокол допиту жителів с. Заріччя про підтвердження прав Зарічанського монастиря на володіння земельними ділянками, подарованими монастирю поміщицею Юдітою Когарі¹²⁷. Йдеться про описану вище справу дарування землі Зарічанському монастирю в 1718 р. дітьми Юдіти – Олександром та його сестрою Христіною згідно із заповітом матері¹²⁸.

Одним з найцікавіших із виявлених у Держархіві Закарпатської обл. документів є лист ієромонаха Зарічанського монастиря Мелетія Коппа до протоігумена Сильвестра Ковейчака¹²⁹. Лист був написаний в період великодніх свят 30 квітня 1774 р., тому природньо, що чернець вітається з протоігуменом словами «Христос Воскресе». Монах описує своє становище та повідомляє про хворобу. В кінці листа у 2-х колонках є відповідні підписи: зліва – «Оу Зарицкомъ скитѣ, априля 30, 1774», справа – «Ієромонахъ Мелетій Коппъ въ болѣзни зостаючи»¹³⁰. З виявлених документів, які знайомлять нас з історією іншого – Імстичівського монастиря дізнаємося, що Мелетій був в Зарічанському монастирі ще раніше, а саме у 1759 р.

Крім вказаного листа, нами виявлено ще 2 листи Мелетія до протоігумена Мукачівського монастиря¹³¹. 1-й лист був написаний Мелетієм 5 вересня 1759 р.¹³² з Імстичівського монастиря, а 2-й – у листопаді 1759 р. із Зарічанської обителі («Оу Заричовской обители») ¹³³.

Отже, документи повідомляють, що станом на 1759 р. та 1774 р. Зарічанський монастир був скітом. Беручи до уваги наведені вище припущення, це, звичайно, був скіт Імстичівського монастиря. Його намісником, який там і проживав, був Мелетій Копп (у 1757 р. – «казначей» Маріє-Повчанського монастиря¹³⁴, у 1758 р. – ігумен Мараморошського монастиря¹³⁵, а станом на 1760 р. та 1799 р. – намісник Березнянського монастиря¹³⁶). У документах він іноді також згадується як ігумен і Імстичівського монастиря¹³⁷.

З детальним описом земельних ділянок, які знаходилися у володінні Зарічанського монастиря станом на 1792–1798 рр., нас знайомить окрема архівна справа¹³⁸. Документ 1792 р. має заголовок: «Протоколь въ немъ же состоитъ описаніе земель ораніць и косалововъ, надлежащѣхъ къ обители Зарѣцкой за ігуменства ієромонаха Аврамїа Колесарь...»¹³⁹.

У ньому детально описано 10 земельних наділів, які наводяться в документі за місцевими назвами урочищ. Наприклад, монастир володів землею в урочищах: «Гнилоє болото», «Гертанка», «Луки», «Синявка» та «Гребля»¹⁴⁰.

У тій самій справі (арк. 6 та 6 зв.) є 2 окремі оригінальні документи з 2-ма мокрими сургучними печатками червоного кольору. У них повідомляється, що 8 квітня 1795 р. із благословення «на вызваніє» ігумена Імстичівського монастиря Авраамія Колесара було проведено експертну оцінку земель Зарічанського монастиря. Учасниками цієї перевірки були: зарічанський парох Іван Баран, «бирувь» Василь Фельцан та інші особи села¹⁴¹. Ідентична перевірка з благословення того ж ігумена була проведена і 11 квітня 1798 р.¹⁴² Як ігумен Імстичівського монастиря А. Колесар згадується ще 5 липня 1798 р.¹⁴³

Таким чином, станом на 1792 р. ігуменом Зарічанського монастиря був відомий чернець ЧСВВ*, походженням із Завадки¹⁴⁴ – Авраамій Колесар¹⁴⁵. Монастир володів значним майном та проводив широку місіонерську роботу серед жителів навколишніх сіл. Те, що землі монастиря з благословення Імстичівського ігумена піддавали частим перевіркам, зайвий раз переконує в тому, що монастир був скітом Імстичівського монастиря, але аж ніяк (за словами А. Кралицького) не був «знищений»¹⁴⁶.

У 1861 р. Зарічанський монастир детально описується в документі «Відомість обліку особового складу та майнового положення Імстичівського, Хуст-Боронявського та Зарічанського монастирів»¹⁴⁷.

Крайній документ, який вдалося виявити і в якому йдеться про Зарічанський монастир, датується 13.07.1865 – 27.05.1866 рр.¹⁴⁸ Документ має обсяг 26 арк. і в деталях описує вище керівництво, духовенство, обслуговуюче чернецтво монастирів. У справі подано також детальний опис майна та технічного стану будівель у монастирях: Марія-Повчанському, Хуст-Боронявському, Імстичівському, Буковецькому та Зарічанському.

За народними переказами, Зарічанський монастир був зруйнований землевласником Гайтаї, завзятим протестантом, якому не подобалося, що ченці випасають худобу на його пасовиськах¹⁴⁹. Пізніше на місці, де колись стояв монастир, було споруджено Свято-Миколаївську капличку, в якій за потреби імстичівські монахи відправляли для зарічанських богомольців богослужіння. Однак, із часом зникла й ця каплиця¹⁵⁰.

Таким чином, завдяки збереженим архівним документам ми маємо унікальну можливість ознайомитися з історичним минулим одного з древніх монастирів Мукачівської православної єпархії, центр якої в силу історичних подій в еклізічному просторі Закарпаття з 1690 р. локаційно перемістився в Мараморш.

* Чин святого Василя Великого (лат. Ordo Sancti Basilii Magni).

Опираючись на виявлені документи, можна стверджувати, що Зарічанський монастир був заснований до 1685 р. Священник Іван Колубець (в чернецтві – Іоаникій) своїми грамотами 1685 р. та 1687 р. дарував та купував майно і землі до вже існуючого монастиря. Однак, рік заснування монастиря зі стовідсотковою впевненістю ми навести не можемо.

До буття монастиря мав пряме відношення і відомий Мукачівський єпископ, який був останнім православним архієреєм, котрий покинув Мукачівський монастир – Мефодій Раковецький¹⁵¹.

Виявлені та опрацьовані документи фондів №№ 64, 151 Держархіву Закарпатської обл. дозволяють відновити список настоятелів монастиря. Ними в різні часи були такі отці-ігумени: Іоаникій (Колубець) (1685–1687; 1715); Михайло (1711); Інокентій (Борзаковський) (1715); Ісаакій (Чирський) (1730); Никифор (Староста) (1743–1750); Никодим (1743–1745); Мелетій (Копп) (1759; 1774); Боніфатій (Грецула) (1762) та Авраамій (Колесар) (1792).

Завдяки виявленим документам початку 30-х років XVIII ст. маємо також можливість ознайомитися з оригіналом печатки Зарічанського монастиря.

Згідно з документами, починаючи з 70-х років XVIII ст. (близько 1762 р.) Зарічанський монастир став скітом Імстичівського монастиря. Очевидно, першим ігуменом уже об'єднаних монастирів в Імстичеві міг бути Боніфатій Грецула.

Причин злиття Зарічанського монастиря з Імстичівським та його переуступлення унійній Церкві було кілька. По-перше, і передусім, причиною переуступлення унійному керівництву були: смерть єпископа Іоаникія (Зейкана) (†1686), від'їзд в 1690/1691 рр. єпископа Мефодія (Раковецького) до Польщі та смерть останнього православного єпископа Досифея (Феодоровича) (†1731/3). Коли власне обитель стала унійною? Це відбулося, звичайно, після виїзду Мефодія до Польщі в 1691–1693 рр. Принаймні, відомо, що 23 липня 1693 р. Мукачівський унійний єпископ Йосиф де Камеліс призначив на парафіяльне служіння до Заріччя Василя Макаровського¹⁵². Отже, станом на 1693 р. с. Заріччя було під владою унійної Церкви. Разом із тим відомо, що Імстичівський монастир, якому належав як скіт Зарічанський монастир, був підпорядкований унійному єпископу Юрію Бізанцію тільки в 1727 р.¹⁵³

Причиною ж злиття монастирів було соціально-економічне становище обителі. Монастир ніколи не був велелюдним та постійно перебував практично в жалюгідному матеріальному стані. Часто монастирем фактично керували світські священнослужителі.

Звичайно, варто також мати на увазі, що практично всі існуючі в Мараморошському комітаті «схизматичні» монастирі у травні 1788 р.

за наказом імператора Йосифа II і окремим розпорядженням Мукачівського греко-католицького єпископа Андрея Бачинського були закриті¹⁵⁴. Були також ліквідовані православні монастирі в Кричові, Бедевлі, Вільхівцях, Бичкові, Заріччі та інших селах¹⁵⁵. Тоді ж розпочався жорстокий період боротьби з Православною Церквою, проте, це вже предмет іншої розвідки.

¹ Назву «Караслав» відтворено на підставі забутих назв закарпатського середньовічного села XV ст. Караслов (по-угорськи Felső Karaszló та Alsó Karaszló), які сьогодні офіційно називаються «Гребля» і відповідно «Заріччя». Детальн. див.: *Чучка П.* Слов'янські особові імена українців. Історико-етимологічний словник. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2011. С. 203.

² *Крالیцикій А.* Русскіи монастири на Угорскої Руси // *Временникъ Института Ставропигійского с Месяцесловом на год 1872.* Львов [б. р.]. С. 114–120.

³ *Лучкай М.* Історія карпатських русинів: У 6-ти томах / Дешифрування рукопису Ю. М. Сака; пер. укр. мовою А. М. Ігната; покажчик іст. осіб та назв Д. Д. Данилюка; географ. покажчик І. М. Сенька. Т. II. Ужгород: Закарпаття, 2000. 383 с., іл.; *Його ж.* Історія карпатських русинів: У 6-ти т. / Там само. 2002. 322 с., іл.

⁴ Дулишкович Іоанн, отець. Історическія черты Угро-Русскихъ. Тетрадь II. Унгарь, 1875. 142 с.

⁵ *Атанасій В. Пекар, ЧСВВ.* Нариси історії Церкви Закарпаття. Серія II. «Записки ЧСВВ». Секція I. Т. I: Єрархічне оформлення. Вид. 2-ге. Рим-Львів: Вид-во Отців Василіан «Місіонер», 1997. 232 с.; *Його ж.* Нариси історії Церкви Закарпаття. Т. III. Монаше життя. Ужгород: КП «Ужгородська міська друкарня», 2014. 216 с.

⁶ *Баран Олександр, д-р., о.* Церква на Закарпатті в роках 1665–1691 // *VOHOSLOVIA/БОГОСЛОВІЯ.* Т. XXXII. Кн. 1–4. Українське Богословське Наукове Товариство: Рим, 1968. С. 77–145; *Його ж.* Єпископ Андрей Бачинський і церковне відродження на Закарпатті. Йорктон, Саск. 1963. 63 с.

⁷ *Василій (Пронин), архимандрит.* История Православной Церкви на Закарпатье. Кандидатская работа архимандрита Василия (Пронина) «История Мукачевской епархии (с древнейших времен до Первой Мировой войны 1914 года)». Издание 2-е. Свято-Николаевский Мукачевский монастырь. ОРП «Філокаліа», 2009. 524 с.

⁸ *Пап Степан, о.* Історія Закарпаття: У 3-х т. Т. II. Івано-Франківськ: Вид-во «Нова зоря», 2002. 443 с.

⁹ *Ваврик Михайло, о., ЧСВВ.* По Василіанських монастирях. Торонто, 1958. 286 с.

¹⁰ *Hodinka A.* A munkácsi görög szertartású püspökség okmánytára. I. KÖT. 1458–1715. Ungvár, 1911. LVI. 659 p.

¹¹ *Сабовъ Евменій.* Христоматія церковно-славянскихъ и угро-русскихъ литературныхъ памятниковъ. Унгар, 1893. 232 с.

¹² *Петров А., проф., д-р.* «Старая вѣра» и унія въ XVII–XVIII вв. Пояснительная записка // *Матеріали для історії Угорської Руси.* Т. II. СПб., 1906. 88 с.

¹³ Колесса О. Рукописні і палеотичні книги Південного Підкарпаття. Прага, 1927.

¹⁴ Лелекач М. Пам'ятки українського письменства XVII–поч. XVIII ст., писані на Закарпатті (Матеріали до історичної діалектології української мови) // Наукові записки Ужгородського державного університету. Т. XIV. Вид-во Львівського університету ім. І. Франка, 1955. С. 221–234.

¹⁵ Панькевич І. Матеріали до історії Південнокарпатських українців. Грамоти Заріцького і Мстичівського монастирів // Науковий збірник Музею української культури в Свиднику. Т. IV. Кн. 2. Пряшів, 1970. С. 32, 163–175.

¹⁶ Пагиря В. Монастирі Закарпаття (1360–1939). Мукачево: Видання Мукачівсько-Ужгородської Православної єпархії, 1994. 110 с.

¹⁷ Фенич В. Заснування Імстичівського монастиря та його діяльність в Австрійські і Австро-Угорські часи // CARPATICA-CARPATICA / Ред. кол.: Е. А. Балагурі, М. М. Вегеш, С. В. Віднянський та ін. Вип. 12: Проблеми вітчизняної та зарубіжної історії. Ужгород, 2001. С. 11–21.

¹⁸ Данилець Ю. Монастир у Заріччі. URL: <http://h.ua/story/124548/> (дата звернення: 01.03.2019).

¹⁹ Атанасій В. Пекар, ЧСВВ. Зазнач. твір. Т. III. С. 72.

²⁰ Детальн. див.: Фенич В. Зазнач. твір. С. 16.

²¹ Мається на увазі сучасне село Кам'янське Іршавського району Закарпатської області. Давня його назва – Кив'яждь.

²² Панькевич І. Зазнач. твір. С. 163.

²³ Пагиря В. Зазнач. твір. С. 42.

²⁴ Детальн. див.: Держархів Закарпатської обл. (Державний архів Закарпатської області). Ф. 64. Оп. 1. Спр. 6. Розписка священника с. Кив'яждь Колубця Іоанна про дарування земель Зарічанському монастирю ордена Василіан (<?> <?> 1685–15.07.1713). На 2 арк; Там само. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 237. Акт передавання земельного майна Іоанном Колубцем монастирю в с. Караслов. Копія. (<?> <?> 1685–15.07.1713). На 2 арк; Там само. Спр. 554. Ужгород. Список актів та королівських декретів про надання привілеїв стосовно Мукачівської греко-католицької єпархії (14.10.1826). На 18 арк. Арк. 7.

²⁵ Лелекач М. Зазнач. твір. С. 227–228.

²⁶ Те, що перший фундатор Зарічанського монастиря священник Колубець був власне з Кив'яжді, можна пояснити тим, що закритий в 1788 р. Зарічанський монастир знаходився біля річки Чишаник, а в давні часи свого заснування був на горі Кипах біля Кив'яжді. Див.: Пагиря В. Зазнач. твір. С. 101.

²⁷ Детальн. див.: Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 1–2; Ф. 151. Оп. 1. Спр. 237. Арк. 1–2; Спр. 554. Арк. 7.

²⁸ Атанасій В. Пекар, ЧСВВ. Зазнач. твір. Т. III. С. 72.

²⁹ Їхні дешифровані варіації див.: Лелекач М. Зазнач. твір. С. 229; Панькевич І. Зазнач. твір. С. 164.

³⁰ Див.: Панькевич І. Зазнач. твір. С. 164; Атанасій В. Пекар, ЧСВВ. Зазнач. твір. Т. III. С. 72.

³¹ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 23в.

³² Див.: Петров А., проф., д-р. Зазнач. твір. С. 22–27; Василь (Пронин), архимандрит. Зазнач. твір. С. 225–228.

- ³³ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 30. Грамота жупного зібрання Березької жупи про затвердження заповіту дворянина Іоанна Містичеї про передавання землі Імстичівському монастирю (10.02.1686). На 2 арк.
- ³⁴ *Петров А., проф., д-р.* Зазнач. твір. С. 27; *Василий (Пронин), архимандрит.* Зазнач. твір. С. 236; *Баран Олександр, д-р., о.* Церква на Закарпатті в роках 1665–1691. Зазнач. твір. С. 124.
- ³⁵ *Лучкай М.* Зазнач. твір. Т. III. С. 160.
- ³⁶ *Сабовъ Евменій.* Зазнач. твір. С. 51; *Панькевич І.* Зазнач. твір. С. 169.
- ³⁷ Держархів Закарпатської обл. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 93. Звернення православногo єпископа Мефодія до народу і духовенства про надання допомоги в організації монастиря в с. Заріччя (25.04.1686). На 2 арк.
- ³⁸ Там само. Арк. 1.
- ³⁹ Там само.
- ⁴⁰ Там само. Спр. 92. Грамота православногo єпископа Мефодія про дозвіл на заснування монастиря в с. Заріччя (25.04.1689) (Копія). На 2 арк; *Лелекач М.* Зазнач. твір. С. 229–230.
- ⁴¹ Детальн. див.: Мукачівська Греко-Католицька єпархія. Документи. Editura Muzeului Sătmărean. Т. I. Satu Mare-Ujgorod, 2007. С. 283–284; Держархів Закарпатської обл. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 554. Ужгород. Список актів та королівських декретів про надання привілеїв стосовно Мукачівської греко-католицької єпархії (14.10.1826). На 18 арк. Арк. 7.
- ⁴² Держархів Закарпатської обл. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 92. Арк. 1.
- ⁴³ *Hodinka A.* Op. cit. P. 279–280.
- ⁴⁴ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 2зв.
- ⁴⁵ *Панькевич І.* Зазнач. твір. С. 165.
- ⁴⁶ Там само. С. 165–166.
- ⁴⁷ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 63. Записи настоятеля Зарічанського монастиря про витрати (<?> <?> 1706). На 2 арк.
- ⁴⁸ Там само. Арк. 1.
- ⁴⁹ *Петров А., проф., д-р.* Зазнач. твір. С. 30; *Василий (Пронин), архимандрит.* Зазнач. твір. С. 237; *Баран Олександр, д-р., о.* Церква на Закарпатті в роках 1665–1691. Зазнач. твір. С. 140.
- ⁵⁰ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 168. Обіт ігуменів Імстичівського, Березнянського, Зарічанського та Краснобродського монастирів про добровільне підпорядкування ігумену Мукачівського монастиря (19.07.1733). На 2 арк. Арк. 1.
- ⁵¹ *Панькевич І.* Зазнач. твір. С. 164–165.
- ⁵² Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 74. Договір про купівлю землі Паппом Михайлом від Боглена Яноша з метою дарування Караславському монастирю. Акт дарування землі (29.02.1711–30.03.1711). На 3 арк.
- ⁵³ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 74. Акт дарування Караслом Шандором маєтку, який знаходиться на території села Заріччя, Зарічанському монастирю (28.02.1711). На 1 арк. Арк. 1–2.
- ⁵⁴ Мукачівська Греко-Католицька єпархія. Документи. Зазнач. твір. С. 102–103.
- ⁵⁵ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 74. Арк. 1–2.
- ⁵⁶ Там само. Спр. 26. Розписка про купівлю земельних ділянок настоятелем Зарічанського монастиря (26.04.1711). На 1 арк.

⁵⁷ Там само. Спр. 75. Розписка про дарування землі Зарічанським настоятелем парафії Зарічанському монастирю (07.03.1711). На 1 арк.

⁵⁸ Там само. Оп. 1. Спр. 26. Арк. 1.

⁵⁹ Там само. Оп. 5. Спр. 75. Арк. 1.

⁶⁰ Там само. Спр. 74. Арк. 3–3зв.; *Панькевич І.* Зазнач. твір. С. 165.

⁶¹ Там само. Арк. 3.

⁶² Там само.

⁶³ Для науковців зазначимо, що заголовок цієї справи Ф. 64 Держархіву Закарпатської обл., де зберігається вказана копія, складений невірно. Відповідно до тексту розписки, в оригіналі має бути заголовок: «Розписка про купівлю земельних ділянок намісником Зарічанського монастиря Михайлом від жителя села Заріччя Баглея Івана».

⁶⁴ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 27. Розписка про купівлю земельних ділянок жителем села Заріччя Баглеєм Іваном у Калиса Івана (04.03.1711). На 1 арк.

⁶⁵ *Лучкай М.* Зазнач. твір. Т. III. С. 160.

⁶⁶ *Атанасій В. Пекар, ЧСВВ.* Зазнач. твір. Т. III. С. 72–73.

⁶⁷ *Лелекач М.* Зазнач. твір. С. 234.

⁶⁸ Там само. С. 233.

⁶⁹ *Лелекач М.* Зазнач. твір. С. 233–234.

⁷⁰ Мається на увазі село Комлош (Komlos – угорські джерела), Chmelnik (Чехословацькі джерела). Це – сучасне село Хмільник в Іршавському районі Закарпатської області. Перша згадка про населений пункт датується 1412 р.

⁷¹ *Лелекач М.* Зазнач. твір. С. 233–234.

⁷² *Панькевич І.* Зазнач. твір. С. 165.

⁷³ Там само. С. 166.

⁷⁴ Шаланки (угор. Salánk) – село у Виноградівському районі Закарпатської області. Вперше Шаланки згадуються в історичних джерелах за XIV ст.

⁷⁵ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 115. Розписка жителя села Шаланк Шандора Каролі і його сестри Христини Баркоці про дарування ними майна Зарічанському монастирю (19.10.1728 – 26.12.1850). На 1 арк; Там само. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 299. Шаланк. Акт передавання половини прибутків від виноградника, який знаходиться на горі Шаланк, Шандором Каролі та Христиною Баркоці за заповітом їхньої матері, монахам та монастирю із Заріччя (19.10.1718). На 1 арк.

⁷⁶ Там само. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 93. Розписка жителів с. Шаланк Криштофа Бігарі і Яноша Баркоці про дарування землі померлої Юдіти Когарі за її заповітом Караславському монастирю (19.10.1718). На 1 арк.

⁷⁷ Детальн. див.: Мукачівська Греко-Католицька єпархія. Документи. Зазнач. твір. С. 137–138.

⁷⁸ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 93. На 1 арк.

⁷⁹ Там само. Оп. 1. Спр. 115. На 1 арк.

⁸⁰ Там само. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 299. На 1 арк.

⁸¹ Там само. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 98. Заповіт священника Григорія в селі Заріччя про передавання майна монастирю села Заріччя (06.03.1726). На 2 арк.

⁸² Там само. Оп. 5. Спр. 106. Лист про дарування прихожанами земель Зарічанському монастирю на проведення служб (<?> <?> 1730–20.07.1735–22.04.1737). На 2 арк.

- ⁸³ Там само. Арк. 1зв.
- ⁸⁴ Там само. Оп. 1. Спр. 504. Список настоятелів та монахів Мукачівського, Імстичівського, Краснобродського та інших монастирів (20.08.1757). На 2 арк. Арк. 1.
- ⁸⁵ Там само. Спр. 524. Список настоятелів і монахів Мукачівського, Імстичівського, Краснобродського та інших монастирів (29.04.1758). На 2 арк. Арк. 1зв.
- ⁸⁶ Там само. Спр. 570. Список монахів Мукачівського, Імстичівського, Березнянського та інших монастирів (23.05.1760). На 4 арк. Арк. 2зв.
- ⁸⁷ Там само. Спр. 250. Список настоятелів монастирів ордена Василіан (<?> <?> 1736 – <?> <?> 1798) На 6 арк. Арк. 2.
- ⁸⁸ Там само. Спр. 570. Арк. 2.
- ⁸⁹ Там само. Арк. 2зв.
- ⁹⁰ *Панькевич І.* Зазнач. твір. С. 167–168.
- ⁹¹ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 106. Арк. 1зв.
- ⁹² Там само. Оп. 1. Спр. 168. На 2 арк.
- ⁹³ Там само. Арк. 1.
- ⁹⁴ Крехівський монастир святого Миколая – монастир ЧСВВ УГКЦ у селі Крехів на Львівщині. Заснований як православний у 1612 р.
- ⁹⁵ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 659. Акти про дарування землі Тимком Козубом, його братом Іваном та сином Івана – Тимком Миколаєм Зарічанському монастирю та про купівлю землі для монастиря ієромонахом Никифором у Тимка Козуба (<?> <?> 1742 – <?> <?> 1743). На 1 арк.
- ⁹⁶ Там само. Арк. 1.
- ⁹⁷ Там само.
- ⁹⁸ *Панькевич І.* Зазнач. твір. С. 167–168; *Атанасій В. Пекар, ЧСВВ.* Зазнач. твір. Т. III. С. 73; Пагиря В. Зазнач. твір. С. 42.
- ⁹⁹ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 524. Арк. 2.
- ¹⁰⁰ Там само. Спр. 570. Арк. 1.
- ¹⁰¹ *Атанасій В. Пекар, ЧСВВ.* Зазнач. твір. Т. III. С. 73.
- ¹⁰² *Фенич В.* Зазнач. твір. С. 16.
- ¹⁰³ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 365. Розписка селянина с. Заріччя Легкого Петра про передачу землі Зарічанському монастирю на проведення служби (01.10.1745). На 2 арк; *Панькевич І.* Зазнач. твір. С. 167.
- ¹⁰⁴ *Панькевич І.* Зазнач. твір. С. 167.
- ¹⁰⁵ Там само. С. 167–168.
- ¹⁰⁶ Детальн. див.: *Крालицькій А.* Зазнач. твір. С. 117; *Атанасій В. Пекар, ЧСВВ.* Зазнач. твір. Т. III. С. 73; *Ваврик Михайло, о. ЧСВВ.* Зазнач. твір. С. 246.
- ¹⁰⁷ *Крालицькій А.* Зазнач. твір. С. 117.
- ¹⁰⁸ *Фенич В.* Зазнач. твір. С. 16.
- ¹⁰⁹ Див: Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 815. Лист монаха Зарічанського монастиря ордена Василіан протоігумену Ковейчаку Сильвестру про свою хворобу (30.04.1774). На 2 арк.
- ¹¹⁰ Там само. Оп. 5. Спр. 334. Списки вищого духовенства, обслуговуючого персоналу та студентів-богословів, описи майна та технічний опис будівель в монастирях: Марія-Повчанському, Хуст-Боронявському, Імстичівському, Буковецькому та Зарічанському (13.07.1865–27.05.1866). На 26 арк. Арк. 6.

- ¹¹¹ *Данилець Ю.* Зазнач. твір.
- ¹¹² Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 334. Арк. 6.
- ¹¹³ Там само. Арк. бзв., 25.
- ¹¹⁴ Там само. Оп. 1. Спр. 236. Зобов'язання ігумена Зарічанського монастиря про передавання свого майна монастирю (<?> <?> 1750). На 1 арк.
- ¹¹⁵ *Панькевич І.* Зазнач. твір. С. 168.
- ¹¹⁶ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 416. Прохання настоятеля Зарічанського монастиря графу Каролі Франциску про отримання земельної ділянки для потреб монастиря (04.11.1751–07.06.1762). На 2 арк.
- ¹¹⁷ *Атанасій В. Пекар, ЧСВВ.* Зазнач. твір. Т. III. С. 73.
- ¹¹⁸ *Фенич В.* Зазнач. твір. С. 16.
- ¹¹⁹ Там само.
- ¹²⁰ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 452. Прохання громадян і монахів Зарічанського монастиря на ім'я графа Франциска Каролі про виділення ділянки землі для організації парафії (09.05.1753). На 2 арк.
- ¹²¹ Там само. Спр. 518. Прохання монахів Імстичівського монастиря графу Каролі про надання їм допомоги в побудові храму в с. Заріччя (09.05.1757). На 2 арк.
- ¹²² *Панькевич І.* Зазнач. твір. С. 169.
- ¹²³ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 588. Договір про купівлю-продаж земельної ділянки Зарічанського монастиря між ігуменом Імстичівського монастиря Боніфатієм Грецулою та Зарічанським парохом Василем Костаком (30.03.1763). На 1 арк.
- ¹²⁴ Там само. Спр. 524. Арк. 1; Спр. 570. Арк. 1.
- ¹²⁵ Там само. Спр. 250. Арк. 1зв.
- ¹²⁶ *Панькевич І.* Зазнач. твір. С. 168.
- ¹²⁷ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 746. Протокол допиту жителів с. Заріччя про підтвердження прав Зарічанського монастиря на володіння земельними ділянками, подарованими монастирю поміщицею Юдітою Когарі (29.01.1770). На 1 арк.
- ¹²⁸ Детальн. див.: Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 115. На 1 арк; Оп. 5. Спр. 93. На 1 арк; Ф. 151. Оп. 1. Спр. 299. На 1 арк.
- ¹²⁹ Там само. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 815. На 2 арк.
- ¹³⁰ Там само. Арк. 1.
- ¹³¹ Там само. Спр. 427. Листи настоятеля Імстичівського монастиря та інших священників протоігумену з церковних питань (05.06.1759–07.11.1759). На 8 арк.
- ¹³² Там само. Арк. 7.
- ¹³³ Там само. Арк. 4.
- ¹³⁴ Там само. Спр. 504. На 2 арк. Арк. 1.
- ¹³⁵ Там само. Спр. 524. Арк. 1зв.
- ¹³⁶ Див.: Там само. Спр. 570. Арк. 1зв.; Спр. 250. Арк. 1зв.
- ¹³⁷ Там само. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 250. Арк. 5.
- ¹³⁸ Там само. Спр. 1330. Список земельних ділянок, які знаходяться у володінні Зарічанського монастиря ордену Василіан (<?> <?> 1792–08.04.1795–11.04.1798). На 15 арк.
- ¹³⁹ Там само. Арк. 2.

- ¹⁴⁰ Там само. Арк. 2зв.–3; 12.
- ¹⁴¹ Там само. Арк. 6.
- ¹⁴² Там само. Арк. 6зв.
- ¹⁴³ Там само. Спр. 1487. Відомість обліку особового складу ченців ордену Василіан Мукачівського, Маріє-Повчанського, Краснобродського, Малоберезнянського, Імстичівського, Буковського та Біксадського монастирів (05.07.1798). На 4 арк. Арк. 1 зв.
- ¹⁴⁴ Завадка – село Воловецького району Закарпатської області.
- ¹⁴⁵ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 250. Арк. 4зв.
- ¹⁴⁶ Детальн. див.: *Крالیцкій А.* Зазнач. твір. С. 117; *Атанасій В. Пекар, ЧСВВ.* Зазнач. твір. Т. III. С. 73.
- ¹⁴⁷ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 3. Спр. 15. Відомість обліку особового складу та майнового положення Імстичівського, Хуст-Боронявського та Зарічанського монастирів (<?> <?> 1861). На 2 арк.
- ¹⁴⁸ Там само. Оп. 5. Спр. 334. Арк. 1–26.
- ¹⁴⁹ Див.: *Атанасій В. Пекар, ЧСВВ.* Зазнач. твір. Т. III. С. 73; *Пан Степан, о.* Зазнач. твір. С. 291; *Пагіря В.* Зазнач. твір. С. 101.
- ¹⁵⁰ *Атанасій В. Пекар, ЧСВВ.* Зазнач. твір. Т. III. С. 73.
- ¹⁵¹ *Василій (Пронин), архимандрит.* Зазнач. твір. С. 237.
- ¹⁵² *Лучкай М.* Зазнач. твір. Т. III. С. 53.
- ¹⁵³ *Фенич В.* Зазнач. твір. С. 16.
- ¹⁵⁴ *Баран Олександр, д-р., о.* Єпископ Андрей Бачинський і церковне відродження на Закарпатті. Зазнач. твір. С. 40–41.
- ¹⁵⁵ *Монич Олександр, протоієрей.* Нескорена Правда: нариси з історії Кричівського монастиря. Ужгород: ТДВ «Патент», 2018. С. 101–102.

On the documents of the State Archives of Trans-Carpathian Region the reconstruction of history of the St. Nicolas Monastery of the Mukacheve Orthodox Diocese, founded in the second half of the 17 century, was made. The most of detected documents are introduced into scientific circulation for the first time.

Key words: church; Mukacheve; Maramorosh; Zariichya; Imstychevo; diocese; bishop; monastery; monasticism; union; abbot; rector; document; archive; research; letter; note.